

AZ OROSZ DRACULA-ELBESZÉLÉS A 15. SZÁZAD VÉGI MOSZKVAI NAGYFEJEDelmi HATALMI IDEOLÓGIA ÖSSZEFÜGGÉSÉBEN

A Draculáról szóló elbeszélés orosz változata valószínűleg annak a követjárásnak az eredményeként született meg, amelynek során III. Iván moszkvai nagyfejedelem (1462–1505) követe, Fjodor Kuricin a mi Mátyás királyunk, valamint a moldvai vajda udvarában járt (1482–1484), majd a Krími Kánságon keresztül tért vissza Moszkvába 1485-ben. Zoltán András egy 1984-ben megjelent cikkében (valamint a Világtörténet jelen számában közölt tanulmányában is) megkérdőjelezte az orosz historiográfia álláspontját, mely szerint maga Kuricin volt az a személy, aki az elbeszélést irodalmi formába öntötte.¹ Filológiai elemzésében meggyőzően érvelt amellett, hogy „az orosz szöveg forrása nem vagy nem csupán a magyarországi szájhagyomány volt”, hanem Mátyás udvarában az orosz követek megérkezése előtt „létezett már egy szerb nyelvű írott Dracula-történet, amely a magyarországi szerb deákság irodalmi terméke volt”, Kuricinnek pedig csak a közvetítő szerep jutott.²

Az orosz nyelvű szöveg („*Elbeszélés Dracula vajdáról*”) legkorábbi, a beloozerói kolostorban fellelt változata 1486-ban készült. A szöveg végén ugyanis ez áll: „*Korábban a 6694. (1486.) év februárjának 13. napján írtam le, s ugyanezt lemásoltam a 6698. (1490.) év januárjának 28. napján, én, a bűnös Jefroszin.*”³ Kérdés persze, hogy Jefroszin esetében 1486-ban mit jelentett a „leírás”. Vajon az eredeti szerb verziót tette át egyházi szlávra, vagy már egy ilyen nyelvű szöveget kapott kézhez? További kérdés, hogy a szövegen végzett-e adaptációkat. Ez utóbbi problémáról, valamint az elbeszélés orosz földre való kerüléséről Isabel de Madariaga a következőképp nyilatkozik. Szerinte az egyházi szláv nyelven írt elbeszélés, „amely Havasalföld egyetlen írott nyelve volt, valószínűleg a törökök elől menekülő ortodox szerzetesek révén, feltehetően Kuricinon keresztül jutott a beloozerói kolostorba”.⁴ „A történeteket aztán Jefroszin, az ismert másoló, a kolostor későbbi apátja *fűzte egybe, és némi-képp más színben állította be Draculát: olyan uralkodónak, aki nem öncélúan volt kemény és kegyetlen, hanem alattvalói érdekében.*”⁵ Azaz Isabel de Madariaga egy Jefroszin által végzett adaptációról ír, s nem is feltételes módban. A (szerb) szövegen végzett adaptáció lehetőségét akár Jefroszin, akár más által, magam sem zárom ki, sőt igen valószínűnek tartom.

Az elkövetkezendő elemzés éppen azt próbálja meg bemutatni, hogy a Dracula-elbeszélés néhány részlete milyen adaptáción mehetett keresztül az uralkodói hatalomra vonatkozó korabeli orosz elképzelések hatására, s így miként illeszkedett az uralkodói hatalomról vallott nézetekhez, elvárásokhoz – akár jóváhagyólag, akár elutasító jelleggel. Ellentétben tehát a korábbi megközelítésekkel nem azt próbálom elemezni, hogy miként hatott vagy hathatott a mű az uralkodói hatalom ideológiájára a 15. század végén és a 16. században, valamint IV. („Rettegett” – „Félelmetes”) Ivánnak⁶ a bojárokkal szembeni politikájára. Ezekre ugyanis direkt bizonyítékot nem sikerült találni a történészeknek, bár érdekes párhuzamok fedezhetők fel a IV. Ivánról lejegyzett rémtettek és a Dracula-elbeszélésben leírt egy-egy esemény közt.⁷ Mindenestre az a vélemény aligha tartható, hogy ez a forrás „mély hatást gyakorolt az orosz politikai teóriára”.⁸

A IV. Ivánról írt legújabb monográfia szerzője, a már említett Isabel de Madariaga ugyanakkor kevésbé szkeptikus a cárra gyakorolt hatás tekintetében:

„Amint tudjuk, Iván gyakori vendég volt ebben a [belozerói] kolostorban, és nem valószínű, hogy ő olvasta ezeket a történeteket, vagy felolvastatta magának.”⁹ Az elbeszélés valóban abba az irodalmi vonulatba illeszkedik műfajilag, amelyet a „középkori történetmesélés nemzetközi repertoárjaként” jellemzett a *Cambridge History of Russian Literature*, s amely műfaj a 15. században jelent meg Oroszországban.¹⁰ Ellentétben azonban a német nyelvű korabeli nyomtatványokkal, az orosz elbeszélés olyan, a 15. század végi – 16. század eleji nagyfejedelmi hatalomra vonatkozó részleteket is tartalmaz, amelyek más korabeli orosz forrásokból is ismertek. Ez pedig éppen azért érdekes, mert ebből a szempontból nem fontos az a kérdés, vajon az orosz elbeszélésben szereplő történetek esetleg német eredetre vezethetők-e vissza, vagy mindkettő egy közös hagyományból táplálkozott-e.¹¹ Annak megértéséhez, hogy a más forrásokból is ismert történetet milyen speciális nézőpontból láttatja az orosz változat, szükséges egy rövid áttekintés az uralkodói hatalomról vallott korabeli orosz felfogásról.

A nagyfejedelmi hatalom imázsa a 15. század végén és a 16. század elején

Amikor Jefroszin az elbeszélést „leírta”, III. Iván már legyőzte és bekebelezte a rivális Tveri Fejedelemséget (1485), melynek nyomán hivatalosan is felvette a *goszpodar'* (*goszudar'*) címet.¹² Ezt már jóval korábban használta vele kapcsolatban az egyház, és az udvar tagjai számára is kötelezővé vált az 1480-as években.¹³ A *goszpodar'* III. Iván legfontosabb címe volt, s jelentősége abban áll, hogy elsődlegesen a *jogilag korlátlan hatalom* kifejeződése volt az alattvalók előtt, és ez így maradt a 16. században is.¹⁴ III. Iván alatt ugyanakkor az *uralkodói hatalom a gyakorlatban* is kezdett olyan jelleget öltetni, mint amit maga a titulus sugallt: ezt világosan mutatta az az önkény, ahogy a novgorodiakkal bánt 1478-ban, majd az 1480-as években. (1478-ban a *goszpodar'* titulusra hivatkozva szüntette meg Novgorod önkormányzatát.)

Ugyanakkor fontos tudni, hogy a *félelmetes, félelmet sugárzó* uralkodó képe, mint elvárás, sokkal korábban, már a 15. század előtt elterjedt volt az orosz írott forrásokban, amit azok a *groznij* szóval adtak vissza.¹⁵ „Az »uralkodó-tanácsadók« toposz már a 12–13. században összekapcsolódott az uralkodói hatalomtól való *félelem* (*groza*) témájával. A *groza* fogalmát pedig a 13–14. században irodalmi művek egész sora használta... A középkori orosz politikai kultúra tehát már *Moszkva felemelkedése előtt* magában foglalta azt az eszmét, hogy az *uralkodónak félelmetesnek* kell lennie.”¹⁶

A *groznij* mint állandósult jelző IV. Iván (1533–1584) nevével forrt ugyan össze, de az ő idejére ez a felfogás már az orosz politikai mentalitás részévé vált. Ezt bizonyítja többek közt az a hozzá intézett kérelem is az 1540-es években egy Európát megjárt katona, Pereszvetov tollából, amelyben a szerző úgy nyilatkozott az uralkodásról, hogy „amilyen a ló kantár nélkül, olyan a birodalom (*carsztvo*) *félelemkeltés* nélkül”.¹⁷ Még az sem kizárt, hogy a korabeli európai szimbolika, amelyben a ló a megzabolázatlan szenvedély jelképe volt, vezette Pereszvetovot e hasonlat megfogalmazásában. Fontosabb kérdés azonban, hogy *mit szolgált Pereszvetov számára a félelemkeltés, azaz mi volt a célja*. Szerinte „az efféle félelemkeltés (*groza*) nélkül nem lehet az *igazságosságot* (*pravda*) megteremteni a birodalomban”.¹⁸

A *félelemkeltés–igazságosság* közti asszociáció a jó uralkodóról („jó cárról”) alkotott 16. századi elképzelés alapeleme volt. E felfogás szerint a kormányzás akkor *igazságos, ha az uralkodó hallgat a bölcs tanácsadókra*, de ugyanakkor *félelmet sugár-*

roz szűkebb környezete, valamint az alattvalók felé, azért, hogy elrettentő büntetésekkel kiirtsa és megelőzze a bűnt¹⁹ – természetesen mindezt emberi, földi korlátoktól mentes hatalmának birtokában. Az imázsnak az is szerves része volt, hogy az uralkodó kordában tartsa a rossz tanácsadókat, hivatalnokokat, bojárokat. Azt, hogy a cár igazságosságába vetett hit mennyire összefonódott a tőle való félelemmel, egyértelműen mutatja egy 19. században lejegyzett közmondás: „Ahol a cár, ott az igazság (*pravda*) [– és a borzalom, a félelem (*groza*) is].”²⁰

Mind az uralkodó igazságosságába, mind annak félelmetes és korlátlan voltába vetett hit a vallási elképzelésekben gyökerezett: az uralkodó az oroszok számára a 15. század végén *Isten (ki)választotta* volt, akivel *különleges, misztikus kapcsolatban* állt. Erre a felfogásra utal azon szólások, közmondások nagy száma a későbbiekben, amelyekben az uralkodó (cár) és Isten együtt szerepelnek, mint például: „*Isten tudja és a cár*” – korábbi változatában „*Isten tudja és a nagyfejedelem/ Uralkodó (goszpodar)*”. Az uralkodó és Isten úgy jelennek meg bennük, mint két majdnem egyenrangú, „egymással összefüggő hatalmas erő”.²¹

Az imént idézett sor egyik korai dokumentált előfordulása Sigismund von Herberstein császári követnél érhető tetten, aki a 16. század elején két alkalommal, 1517-ben és 1526-ban járt III. Vaszilij (1505–1533) udvarában, s akinek műve először 1549-ben jelent meg: „Szabadon, saját akarata szerint dönt mindenki életéről és javairól. Tanácsosai közül egy sincs olyan tekintélyes, aki neki ellentmondani vagy valamely ügyben ellenállni merészelne. Nyíltan vallják, hogy a fejedelem akarata Isten akarata, és hogy amit a fejedelem tesz, azt isteni akaratból teszi. Ezért hát Isten sáfárjának és ajtónállójának hívják, végül pedig *az isteni akarat végrehajtójának hiszik*. Ennélfogva a fejedelem, ha kérelmet intéznek hozzá valamely fogoly ügyében, vagy valamely más súlyos ügyben, ezt szokta felelni: minthogy Isten parancsolta, szabadon fogjuk engedni. Hasonlóképpen, ha valaki valamely más bizonytalan és kétes dolgot kérdez, közönségesen ezt szokták felelni: »*Isten tudja és a nagyfejedelem*«.”²²

Azt, hogy az uralkodó hasonlatos Istenhez és az isteni akarat végrehatója, világosan megfogalmazta a moszkvai uralkodói hatalom hivatalos ideológiájának alapjait kifejtő Jozsif Volockij a 16. század elején keletkezett művében,²³ melynek végső változata 1510 előtt keletkezett. Ugyancsak alapvető fontosságú volt az uralkodói ideológia szempontjából Bizánc 1453-as eleste után, hogy a nagyfejedelem (majd cár) lett az *ortodoxia legfőbb őre és védelmezője*. Éppen ezért a legfőbb bűn, amit az uralkodó elkövethetett, az volt az orosz egyház szemében, ha *istenkáromlóvá és hitetlenné lett*.²⁴ Ez utóbbi az ortodox hit elhagyását jelentette, ugyanis a latin egyházat az oroszok eretneknek tartották, csakúgy, mint a görög egyházat, mivel ez utóbbi az 1439-es firenzei zsinaton kiegyezett a pápával, s a konstantinápolyi pátriárka csak a város 1453-as elfoglalása után tagadta meg az uniót.

A Dracula-történetek orosz adaptációja

Miként illeszthető ebbe a fenti történeti és gondolati keretbe a Draculáról szóló elbeszélések némelyike? Az orosz szerzetes kéziratának *szemlélete* számos ponton eltér az azonos alapokból táplálkozó korabeli Dracula-elbeszélésektől. Annak ellenére, hogy „az orosz Dracula-kézirat erős egybeesést mutat a német történetekkel”.²⁵ Az egyik legfontosabb eltérés, hogy a korabeli német nyomtatott forrásokban sehol sem találhatók olyan *vallási vonatkozások*, mint amilyenek az orosz elbeszélésben fellelhetők.²⁶ Továbbá, ennek folytán nincsenek az *uralkodói hatalom eredetére* vonatkozó lényegi

részletek sem. Ugyancsak fontos, hogy az orosz történet, szemben a német kiadványokkal, nem a rémtettek pusztá felsorolása, hanem ezeknek egyfajta *irodalmi elbeszélése*.²⁷ Ami pedig a legmeglepőbb különbség: vannak olyan elemek az orosz változatban, amelyek egyértelműen pozitív kicsengéssel bírnak. Ilyen pozitív értékítéletet sugall például ez a számunkra kulcsfontosságú rövid rész:

„És Dracula olyannyira nem állhatta a gonoszságot a földjén, hogy ha valaki valamilyen gonoszságot követett el, akár lopást, akár rablást, akár csalást vagy más *igazságtalanságot* (*nyepravdu*), akkor az nem maradt életben. Légyen az illető akár *hatalmas bojár* (*boljárin*), akár *pap*, akár *szerzetes*, akár egyszerű ember, vagy olyan, aki nagyon gazdag volt, nem menekült meg a haláltól. Ilyen *félelmetes* (*grozen*) volt ő.”²⁸ Itt van tehát a félelmetes, ámde igazságos uralkodó képe, aki senkit nem kímél, rangra, társadalmi állásra való tekintet nélkül büntet. A félelmetes uralkodó képe pedig, amint láthattuk, már jóval a 15. század vége előtt része volt az uralkodóval kapcsolatos elvárásoknak.

Matei Cazacu azonban egy 1983-ban írt cikkében, nem kérdőjelezve meg Kuricin szerzőségét, egyenesen így ír a Dracula-elbeszélés jelentőségéről: „Számunkra kétségtelennek tűnik, hogy Fjodor Kuricin épületes példázatként mutatta be III. Ivánnak a történetet, egyúttal olyan célzattal, hogy az akkori Oroszországban alkalmazható, a kormányzásra vonatkozó előírásokat csempésszen be.”²⁹ Az általa is idézett előbbi passzusban pedig szerinte egy új és elsőrendűen fontos eszme fejeződik ki, nevezetesen az, hogy mindenki egyenlő a törvény előtt³⁰ – pontosabban szólva Dracula előtt. Kuricin számára ugyanis ez volt Dracula „kormányzásának legfőbb alapelve”.³¹ Nem bizonyítható azonban, hogy III. Iván ismerte az elbeszélést, ugyanakkor Novgoroddal való leszámolása és a bojárokkal szembeni megfélemlítő politikája már 1485 előtt azt mutatta, hogy nem szorult rá a Dracula-elbeszélés történeteire, ha elrettentésről volt szó. Tehát sokkal inkább valószínű, hogy a korabeli politikai klíma – a közelmúlt történései –, valamint a félelmetes uralkodó képének beágyazottsága biztosított jó táptalajt a történetek adaptációjához.

A másik számunkra fontos történet szerint Dracula összegyűjtött egy sereg öreg, beteg, szegény embert és enni-inni adott nekik, majd odament hozzájuk és megkérdezte: „»Mit akartok még?« Ők mindannyian ezt válaszolták: »Isten tudja, uralkodó (*goszpodar*)’, és a te felséged, amint azt neked Isten sugalmazza (*vrazumit*)«”.³² Erre Dracula megkérdezte, hogy megszabadítsa-e őket minden földi gondjuktól? Amikor ők igennel válaszoltak, akkor összeterelte őket egy pajtába, majd rájuk gyűjtatta azt. Majd a bojárokhoz fordult, hogy elmagyarázza nekik tette okát: azért pusztította el kegyetlenül a seregnyi embert, hogy ne legyenek szegény és beteg emberek az országában.

Ez a történet a német forrásokban egyszerűen úgy szerepel, hogy Dracula összegyűjtött sok szegény és beteg embert, enni-inni adott nekik, majd elégettette őket. Számunkra a történetből a legfontosabb az *uralkodó és Isten párhuzamba állítása, az isteni sugalmazás, valamint a félelemkeltés a bojárokban*. A Dracula-elbeszélés ugyanis lehetővé teszi a Herberstein által feljegyzett szólás jóval korábbi datálását. A fentiekben leírtak alapján – a Herberstein-féle forrás tükrében – úgy gondolom, hogy a szerb eredeti kézírathoz képest ez a részlet egy orosz szerző betoldása lehet a történetbe, annak orosz földre kerülését követően. Az ugyanis aligha valószínűsíthető, hogy a Dracula-elbeszélés hatásának tudható be a szólás megjelenése, sőt annak széles körű elterjedése már egy emberöltővel 1485 után, amikor Herberstein Moszkvában járt. Ezt a feltételezést megerősíteni látszik az is, hogy amikor 1509-ben III. Vaszilij Pszkovban

lefogatta a rezidenciájára rendelt helyi előkelőket, és ezután novgorodi mintára (!) leszámolt a pszkoviakkal, a pszkovi krónikás szerint a fejedelmi poroszlók ezt úgy tudatták a belépőkkel, hogy ők „*Isten és a nagyfejedelem foglyai*”.³³ Tehát az uralkodó és Isten közti párhuzam más vonatkozásban ugyan, de megjelent egy másik orosz szerzőnél is a 16. század elején, 23 évvel a Dracula-elbeszélés Jefroszin által történt lejegyzése után, de még több évvel Herberstein követjárása előtt.

Közvetlenül az előző történetet követi az, amikor két *latin szerzetes* érkezett Draculához. A vajda megmutatta nekik az udvarban a sok vasra vert embert, és feltette a két szerzetesnek a kérdést, hogy mit gondolnak erről. Az egyik azt felelte, hogy ez nem helyes, mert könyörületesség nélkül büntet: „Az uralkodónak könyörületesség kell lennie. Azok pedig, akik vasra vannak verve, mártírok.”³⁴ A másik szerzetes viszont ezt felelte: „Te, *uralkodó (gospodar)*, *Istentől állítottattál a gonosztevők megbüntetésére és a jót cselekvők megjutalmazására*. Ők pedig gonoszságot műveltek, így hát emiatt bűnhődnek.”³⁵ Az utóbbi szerzetest Dracula gazdagon megjutalmazta.

Itt tehát az *uralkodó Isten által történő kijelölésén* van a hangsúly, ami a korabeli orosz forrásokban bevett elem volt. Nyilvánvaló az is, hogy Pál apostol sorainak sajátos értelmezést adtak, nevezetesen az uralkodói kegyetlenséget igazolták vele. Ugyanakkor viszont, kiegészítésképpen, mint uralkodói erény az első szerzetesnél megjelenik az *elvárás*, hogy az uralkodó *könyörületes* legyen. Ez pedig ugyancsak alapvető sztereotípiája volt a korabeli orosz forrásoknak.

Érdemes összevetni, hogy a két szerzetes története a lübecki ősnymotatvány előadásában miként szerepel. 29. történet. „Egyszer két szerzetes érkezett az országba. Dracula megparancsolta nekik, hogy járuljanak elébe. Meg is jelentek mindketten, mire a gonosz uralkodó az egyik szerzetest magához szólította, és megkérdezte, hogy milyen jókat cselekedett ő az országban. Ez a szerzetes igen rettegett tőle, ezért hízelt, a választ adott: »Az emberek azt mondják, minden jó tőled származik. Nagyon erényes és kegyelmes úr vagy. Én is ezt tartom felőled.« Dracula elengedte ezt a szerzetest, ám már hozták is a másikat, akitől ugyanazt kérdezte, amit az elsőtől. Ez a második barát viszont úgy gondolta, még ha meg is ölik, akkor is csak az igazat mondhatja. És így szólt: »A leggonoszabb és legnagyobb önkényúr vagy. Ezt gondolják rólad az emberek szerte az egész világon. Nem láttam még olyan embert, aki valami jót tartott volna felőled.« »Az igazat mondtad« – szólalt meg Dracula, de nem engedte el a szerzetest, hanem az első után küldött, hogy hallja meg végre az igazságot. Mikor mindkettő előtte állt újra, így szólt a bakójához: »Vidd az első szerzetest, mert nem akarta megvallani az igazságot.«³⁶ Ebben tehát nem lényeges, hogy *latin volt a két szerzetes*, és az sem jelenik, hogy az *uralkodót Isten jelölte ki*. Nincs említés továbbá a könyörületességről mint elvárásról, valamint hiányzik az a gondolat is, hogy a vasra vert, kíntott emberek mártírok.

Végül nézzük a hitehagyás kérdését! Draculáról csak annyi található a német forrásokban, hogy megkeresztelkedett Mátyásnál. Az orosz történet viszont úgy állítja ezt be, hogy Mátyás ennek fejében ültette vissza a trónra: azaz abban az esetben, ha „*felveszi a latin hitet*”. Valójában a vajda „*már első trónra lépésekor katolikus volt*”.³⁷ Zoltán András szerint a katolikus hitre való áttérés elítélése (mint a más nyelvű kéziratokban nem levő elem) valószínűleg már a szerb kéziratban is szerepelt, s ő „*speciálisan szerb szempontnak*” tartja ezt.³⁸ Az erről szóló rész kulcsmondatai így hangzanak: „*Dracula pedig e földi világ örömeit jobban szerette, mint az örök és végtelen világét, és elárulta az ortodoxiát és eltávolodott az igazságtól (isztyina) és elhagyta a*

fényt és a sötétségbe taszította magát... és elhagyta a mi ortodox hitünket és felvette a latin tévhitet. És keveset, kb. 10 évet élt még, és így halt meg abban a tévhitben.”³⁹

A „latin tévhit/tévelygés”, „latin eretnokség” a 15. századi orosz egyházi forrásokban már teljesen általános, mondhatni, sztereotípiá volt. A latin egyházzal szembeni ellenérzés a 13. századtól erősödött fel orosz földön, de a 14–15. században már egyértelműen általános ellenségeskedésről beszélhetünk.⁴⁰ Jelenleg nem dönthető el, hogy „a latin tévhitre” való áttérés motívuma szerb hatásra került-e be a történetbe, vagy csak az orosz változatban jelent meg. Bármelyik variáció az igaz, az tény, hogy az orosz szerzők számára a legnagyobb bűn egy ortodox uralkodó részéről az ortodoxia elárulása volt. Ez pedig magába foglalta a „latin eretnokségre” való áttérést is.

Érdekes, hogy a már említett Jozsif Volockij nem sokkal a Dracula-elbeszélés oroszországi megjelenését követően a hitetlen uralkodót *Ördögnek* nevezte. Művének alábbi részlete 1504 táján, más vélemények szerint 1500 körül keletkezett: „De ha olyan cár uralkodik az emberek felett, akin magán is gonosz szenvedélyek és bűnök, kapzsiság és harag, csalárdság és hazugság, elbizakodottság és düh, és ami mindennél rosszabb, hitetlenség és istenkáromlás uralkodik, az ilyen cár nem Isten szolgája, hanem Ördög (gyávol), és nem cár, hanem sanyargató (mucsityel).”⁴¹ Az orosz Dracula-elbeszélés pedig úgy kezdődik, hogy a szerző megemlíti Dracula hitét (görög hitű keresztény), majd megadja a Dracula szó orosz jelentését: *Ördög (gyávol)*. Aztán így zárul a lakonikus bevezetés: „Olyan gonoszul bölcs (!) volt, mint a neve, és ilyen volt az élete is.”⁴²

Lehetséges volna, hogy a Dracula-elbeszélés mégis befolyásolta az uralkodói ideológiát, de Volockij esetében éppen a negatív uralkodókép megalkotásával? Cazacu szerint a Dracula-elbeszélés hatással lehetett Volockijra. Véleményét – az előbbi részletet idézve – nemcsak Dracula nevének orosz jelentésére alapozza, hanem arra is, hogy a bűnök felsorolása jól illik Dracula tetteire.⁴³ További érve, hogy Volockij a gonosz uralkodót a *mucsityel* (sanyargató) szóval illeti – a két szerzetes történetében pedig az egyik szerzetes a *mucsenyiki* (azaz mártírok) szót használja a vasra vert emberekre.⁴⁴ Közvetlen bizonyíték azonban nincs arra, hogy Volockij ismerte volna a művet. Jozsif Volockij munkájában bemutatta a jó és a gonosz uralkodót is. Dracula ugyan gonosz volt, de a „bűnök bűne” a hitehagyás volt nála és Volockijnál egyaránt. Nem lehet véletlen, hogy a Dracula-elbeszélés szerzője a vajdának éppen ezen tettét ítéli el emelkedett hangon.

Jegyzetek

E cikk a Bolyai János Akadémiai Ösztöndíj keretében készült (BO 00171/09/02).

¹ Zoltán András: Megjegyzések az orosz Dracula-történet keletkezéséhez. In: Filológiai Közöny, XXX. 1984/2–3. 149–164.

² Zoltán: Megjegyzések. i. m. 161.

³ Szkazanyije o Drakule. <http://lib.pushkinszkijdom.ru/Default.aspx?tabid=5074>. (Letöltés ideje: 2007. január 31.)

⁴ de Madariaga, I.: Ivan the Terrible. New Haven, 2005. 45.

⁵ de Madariaga: i. m. 45.

⁶ A Félelmetes jelzőre lásd: Szvák Gyula: Iván a Félelmetes. Budapest 1985.

⁷ A kérdés historiográfiai áttekintésére lásd: Perrie, M.: The Image of Ivan the Terrible in Russian Folklore. Cambridge, 1987. 97–100.

⁸ Mc Nally, R. T.– Florescu, R.: In Search of Dracula: The History of Dracula and Vampires. New York, 1994. (rev. ed.) 98.

⁹ de Madariaga: i. m. 45.

¹⁰ Moser, Ch. A. (ed.): The Cambridge History of Russian Literature. Cambridge, 1992. 29.

¹¹ A legkorábbi Draculáról kiadott német ösnyomtatvány (Lübeck) keltezése 1485, illetve legújabbban (a British Library katalógusa szerint) 1488. Lásd W. Salgó Ágnes cikkét e számban!

¹² A goszpodar'/goszudar' alakvariáns történetéhez lásd: *Zoltán András*: Fejezetek az orosz szókincs történetéből. Budapest, 1987. A szerző szerint a goszudar' alak csak a 16. században keletkezett a beszélt nyelvben, és ennek hatására a goszpodar' a 16. század végétől már archaizmussá vált. *Zoltán*: Fejezetek. i. m. 45–46.

¹³ *Alef, G.*: The Origins of Autocracy. Berlin, 1986. 92.

¹⁴ *Sashalmi Endre*: Autokrácia, abszolutizmus, isteni jogalap. A 16–17. századi moszkvai hatalmi ideológia fő jellemzői és tipológiája. In: *Aetas*, 1998/1. 49–50.

¹⁵ *Bogatyrev, S.*: The Sovereign and His Counsellors. Ritualised Consultations in Muscovite Political Culture 1350s–1570s. Helsinki, 2000. 43.

¹⁶ *Bogatyrev*: i. m. 43. (Kiemelés tőlem – S. E.)

¹⁷ *Szkazanyije*. i. m. (Bevezető.)

¹⁸ *Szkazanyije*. i. m. (Bevezető.)

¹⁹ *Bogatyrev*: i. m. 88.

²⁰ *Dal, V. V.*: Poszlovici russzkogo naroda. Moszkva, 1957. (3. kiadás) 245.

²¹ *Szamuely, T.*: The Russian Tradition. London, 1974. 67.

²² *Sigismund von Herberstein*: Rerum Moscoviticarum Commentarii. Basel, 1571. 15.

²³ *Proszvetyityel'*. Kazany, 1896. 547.

²⁴ Erre részletesebben lásd *Sashalmi*: i. m. 51–53.

²⁵ *McNally–Florescu*: i. m. 86.

²⁶ Albert Weber közlése.

²⁷ CHRLiterature.

²⁸ *Szkazanyije*. i. m. 3.

²⁹ *Cazacu, M.*: Aux sources de l'autocratie Russe. In: *Cahiers du monde russe et soviétique*, 1983. 10. (Kiemelés tőlem – S. E.)

³⁰ *Cazacu*: i. m. 10.

³¹ *Cazacu*: i. m. 10.

³² *Szkazanyije*. i. m. 4.

³³ *Szkrinyikov, R.*: Az orosz birodalom születése. Budapest, 1997. 84.

³⁴ *Szkazanyije*. i. m. 4

³⁵ *Szkazanyije*. i. m. 4.

³⁶ *Balogh F. András* (szerk.): A Drakula-történetek kezdetei. Budapest, 2009. 72–73.

³⁷ *Zoltán*: Megjegyzések. i. m. 161.

³⁸ *Zoltán*: Megjegyzések. i. m. 161.

³⁹ *Szkazanyije*. i. m. 7–8.

⁴⁰ Erre lásd: *Sashalmi Endre*: Egy elmaradt találkozás történelmi hátteréhez (A Nyugat-ellenes attitűd kialakulása az orosz ortodox egyházban). In: *Valóság*, 1997/2. 19–30.

⁴¹ *Proszvetyityel'*. 1896. 287.

⁴² *Szkazanyije*. i. m. 1.

⁴³ *Cazacu*: i. m. 14.

⁴⁴ *Cazacu*: i. m. 14